

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Weroniki Kosmalskiej

pt. *Analiza genologiczna preambuł polskich aktów prawnych z lat 1918-2018 ze szczególnym uwzględnieniem wpływu ich budowy składniowej na prezentowane wartości*

przygotowanej pod kierunkiem
prof. UAM dr. hab. Małgorzaty Rybki oraz prof. dr. hab. Marka Smolaka

Rozprawa doktorska podejmuje problematykę ukształtowania gatunkowego preambuł polskich aktów prawa z lat 1918-2018.

Celem przyświecającym autorce pracy było przeprowadzenie analizy genologicznej w kształcie nadanym jej przez Marię Wojtak po to, aby wskazać cechy wzorca kanonicznego preambuły, a także, by przeanalizować kierunki przemian preambuł na przestrzeni wskazanego w tytule stulecia. Rozważania objęły zatem kilka płaszczyzn: pragmatyczną, semantyczną, formalną, stylistyczną oraz kulturową. Autorka poszukiwała także odpowiedzi na pytanie, czy preambuły powstałe w różnych bytach państwowych (II Rzeczpospolita Polska, Polska Rzeczpospolita Ludowa, III Rzeczpospolita Polska) w taki sam sposób realizują ten gatunek.

Autorka pracy w sposób szczególny uwagę swą poświęciła ukształtowaniu składniowemu preambuł. Kolejnym celem było bowiem przedstawienie charakterystyki składniowej uroczystych wstępów. Przeprowadzono zatem statystyczne badania składniowe, a następnie ich wyniki umiejscowiono pośród rezultatów badań prowadzonych z wykorzystaniem tego samego narzędzia właściwych dla tekstów prozatorskich, części artykułowanej aktów prawa czy prac naukowych. Zestawienie to pozwoliło na dokonanie jakościowej analizy materiału badawczego, a także wyciągnięcie wniosków dotyczących cech relewantnych ukształtowania składniowo-stylistycznego preambuł. Syntaktyka stanowi także istotny obszar rozprawy z jeszcze jednego powodu – autorka przyjęła bowiem założenie, że wybór pewnych konstrukcji składniowych przez (racjonalnego) prawodawcę podyktowany był dążeniem do precyzji języka w zakresie prezentowanych w tekście wartości, a tym samym, że kształt składni wpływa na odbiór wartości w tekst wpisanych. W konsekwencji analizie poddano – rozszerzając instrumentarium o narzędzia właściwe składni semantycznej – wpływ

budowy składniowej tekstu na przedstawiane w nim wartości. W tym zakresie godne uwagi były nie tylko kwestie dotyczące zespołu wyróżnionych wartości i ich zhierarchizowania, ale także odpowiedzi na pytania: W jakim zakresie teksty preambuł wyrażają kanon aksjologiczny danego społeczeństwa, a w jakim stanowią środek perswazyjnej działalności władzy? Czy możliwym jest stwierdzenie tego na podstawie analizy składniowej tekstów?

Analizie poddano 309 preambuł, to jest wszystkie uroczyste wstępy, które poprzedziły polskie akty prawne we wskazanym stuleciu. Badania były prowadzone z uwzględnieniem podziału materiału badawczego na trzy kategorie odpowiadające kolejnym trzem bytom państwa polskiego (II Rzeczpospolita, Polska Rzeczpospolita Ludowa, III Rzeczpospolita).

Rozprawa doktorska składa się z trzech obszernych rozdziałów, które zostały poprzedzone wprowadzeniem (rozdział I) i podsumowane zakończeniem (rozdział V).

We wprowadzeniu autorka przedstawiła cele pracy oraz założenia badawcze, zaprezentowała aktualny stan badań dotyczący ważkich dla rozprawy zagadnień: gatunków, języka prawnego, statystyki składniowej, składni tradycyjnej i semantycznej, aksjologii oraz preambuł, uwzględniając zarówno ustalenia poczynione przez językoznawców, jak i prawników. W tej części określono również status preambuły, skupiając się na jej roli w akcie prawa oraz języku, a także wskazano materiał badawczy. Zaprezentowano również wybraną metodę badawczą oraz określono przyjętą w rozprawie terminologię.

Następne trzy rozdziały (II, III i IV) poświęcone zostały analizie preambuł z kolejnych trzech bytów państwowych (II Rzeczpospolita, Polska Rzeczpospolita Ludowa, III Rzeczpospolita). Każdy z tych rozdziałów rozpoczyna się od zarysowania tła polityczno-społeczno-gospodarczo-kulturowego właściwego danemu okresowi, zaprezentowania podstawowych informacji dotyczących obowiązujących we wskazanym czasie zasad techniki prawodawczej, zreferowania kondycji ówczesnego języka prawnego oraz przybliżenia aksjologii prawodawcy. Na tak określonym tle przeprowadzone zostały analizy wykorzystujące instrumentarium właściwe dla genologii lingwistycznej, które podzielono na następujące obszary: wstępne sygnały gatunkowe, aspekt strukturalny (ukształtowanie stylistyczno-składniowe i rama tekstowa), aspekt pragmatyczny, aspekt poznawczy, aspekt stylistyczny. Każda z części kończy się wnioskami.

W zakończeniu autorka wyznaczyła cechy właściwe wzorcowi kanonicznemu gatunkowi jakim jest preambuła (polskich aktów prawa z lat 1918-2018), wskazując jednocześnie, które z analizowanych tekstów należy uznać za alternacje, a które za adaptacje. Wskazała zatem także obszary przekształceń ilościowych i jakościowych. Efektem przeprowadzonych analiz jest także stworzenie klasyfikacji wartości właściwych prawodawcom z czasów II RP,

PRL oraz III RP, a także nakreślenie hierarchii wartości tych podmiotów. W dalszej części tego rozdziału przedstawione zostały postulaty badawcze – wskazania dotyczące dalszych kierunków badań związanych z prezentowanym obszarem. Rozprawę kończy wykaz wykorzystanej bibliografii, a także spis tabel, rysunków oraz materiału badawczego.